

INTERCOMPRESIÓ I LINGÜÍSTICA COMPARADA*

1. INTERCOMUNICACIÓ I MANTENIMENT DE LA DIVERSITAT

En l'actualitat els pobles europeus estan immersos en un procés d'integració econòmica, política i cultural que suposa, per a un nombre molt important de persones que els integren, una clara ampliació dels àmbits tradicionals d'interrelació i d'intercomunicació. Aquest fet comporta una nova situació sociolingüística que implica per a moltes persones la necessitat de conèixer més llengües per poder treballar, desenvolupar-se i comunicar-se.

Aquesta situació, però, no és privativa del continent europeu; afecta tot el planeta en graus diversos, principalment els països més desenvolupats, ja que el fenomen no és només fruit dels processos d'integració políticoeconòmica, sinó que està lligat estretament al conjunt de processos que coneixem per globalització.

Per tot això, actualment la controvèrsia entre el manteniment de la diversitat lingüística, com a patrimoni de la humanitat, i les necessitats d'intercomunicació entre grups que tenen llengües diferents és cada vegada més tangible. Es pot dir que la necessitat imperiosa de conèixer d'altres llengües, que anteriorment era una *característica* de les comunitats amb llengües minoritzades, és viscuda avui dia per moltes més comunitats amb llengües *nacionals* o centrals. Aquesta nova situació sociolingüística global ens obliga a (quasi) tots a replantejar-nos l'atzucac entre diversitat lingüística i intercomunicació, tot deixant de banda l'opció més fàcil, però també menys justa, d'arribar a la intercompresió a través de la renúncia a la pròpia llengua. Tal com ho apunta Bastardas (2005),

La gran qüestió torna a ser la de com s'hauria d'organitzar idealment una espècie lingüísticament diversa, però que se sap única i es vol unida i fraternal. I en el fons de la qüestió, hi ha el fet de com s'hauria de dur a terme una 'justícia medioambiental' també per al pla lingüístic.

(*) Aquest treball ha rebut el suport del *Ministerio de Educación y Ciencia* i del FEDER (projecte de recerca HUM2004-01504/FILO).

El problema és molt complex; tant, segurament, com complexa és la humanitat. Però el que sembla clar, i cada cop per a més gent, és que les estratègies per augmentar la intercomprensió entre les diferents comunitats, sense perdre la riquesa que comporta la diversitat lingüística que ha creat la humanitat durant molts segles, han de passar sempre per potenciar el plurilingüisme.

El que ocorre, en realitat, és que l'anglès ha esdevingut la llengua de comunicació internacional. I no pas perquè s'hagi decidit, d'una manera més o menys democràtica a nivell mundial, que aquesta és la llengua més adequada per a la comunicació. Simplement, és el resultat de l'hegemonia política, econòmica i tecnològica del món anglòfon durant els darrers segles. Sigui com sigui, però, mentre no hi hagi una política lingüística planetària més equitativa cada cop hi ha més gent que veu l'anglès com una solució pràctica a les seves necessitats d'intercomunicació amb d'altres grups.

En l'àmbit de la Unió Europea la situació és una mica diferent, si més no per a les comunitats lingüístiques que tenen el suport d'un estat. Almenys hi ha la intenció de desenvolupar una política lingüística que tendeixi a la preservació de la riquesa cultural i lingüística dels estats que la formen, com a símbol de la identitat europea. En conseqüència, encara que d'una banda es potencia l'anglès com a llengua de comunicació global, de l'altra es mantenen una sèrie de funcions per a les llengües dels diferents estats que constitueixen la Unió. Es tracta, en el fons, d'establir una sèrie de contrapesos a la preponderància excessiva de la llengua franca.

Així en el marc educatiu s'estableix com a objectiu, més o menys realista, que el màxim d'alumnes aprenguin almenys dues llengües vives (una de les quals sol ser l'anglès) a més de la seva llengua materna. Es tracta, doncs, d'evitar que l'aprenentatge escolar de l'anglès absorbeixi tots els esforços dedicats a l'aprenentatge d'idiomes.

D'altra banda el Consell d'Europa amb la creació del *Marc europeu comú de referència per a les llengües*,¹ eina que descriu els nivells de competència lingüística i que permet desenvolupar un sistema modular de cursos de llengua, ha obert les portes a la necessitat de completar la competència productiva en dues llengües vives, desitjable per als joves europeus, amb competències receptives en d'altres llengües. És a dir, que des de les institucions europees es potencia també l'opció de la intercomprensió com una via per superar els problemes de comunicació entre els europeus.

1. Vegeu Trim *et alii* (2001) o la versió catalana a http://www6.gencat.net/llengcat/publicacions/marc/docs/marc_prefaci.pdf.

2. INTERCOMPRESIÓ

S'entén per *intercompresió* la capacitat de comprendre una llengua sense que això impliqui la capacitat de parlar-la. Aquest domini de les capacitats lingüístiques receptives ha estat denominada també *sesquilingüisme* (monolingüisme productiu + bilingüisme receptiu) o semibilingüisme.² Des d'un punt de vista comunicatiu, el concepte d'intercompresió fa referència a la comunicació que s'estableix entre interlocutors que parlen respectivament la seva llengua i són capaços d'entendre la dels altres. I és una de les vies més raonables per superar l'atzucac entre el manteniment de la diversitat lingüística del món i les necessitats creixents de comunicació entre els pobles.

Els exemples de comunicació entre comunitats lingüístiques diferents mitjançant la intercompresió no són gens estranys. Se sol citar el cas de danesos, noruecs i suecs, com a paradigma de la intercompresió, a partir d'un treball escolar de les bases gramaticals de les altres llengües, que permeti copsar-ne les semblances i diferències per arribar a una competència receptiva.³ Però també s'usa la intercompresió entre diferents varietats del xinès mandarí o entre varietats de l'Àfrica occidental (Hockett 1958). I és que, en el fons, la intercompresió es produeix també entre varietats d'una mateixa llengua (p. ex. entre un barceloní i un mallorquí).

Umberto Eco (1993) expressa de manera immillorable aquesta idea d'intercompresió comunicativa entre europeus.

Una Europa di poliglotti non è una Europa di persone che parlano correntemente molte lingue, ma nel migliore dei casi di persone che possono incontrarsi parlando ciascuno la propria lingua e intendendo quella dell'altro, che pure non saprebbero parlare in modo fluente, e intendendola, sia pure a fatica, intendessero il «genio», l'universo culturale che ciascuno esprime parlando la lingua dei propri avi e della propria tradizione.

Des de fa uns quants anys, però sobretot durant la darrera dècada del segle passat, s'ha anat perfilant en l'àmbit de la didàctica europea de llengües estrangeres una nova disciplina coneguda com a recerca sobre l'aprenentatge de tercers llengües. Es tracta d'una disciplina que defensa la utilització sistemàtica de les competències adquirides en d'altres llengües per a l'aprenentatge d'una tercera, d'una quarta o d'una cinquena llengua estrangera. I que s'ha desenvolupat principalment a Europa.

També en aquest període i exclusivament en l'àmbit europeu s'ha començat a desenvolupar una nova disciplina centrada en l'estudi de mètodes adreçats a l'adquisició, no ja d'una tercera llengua, sinó de diferents llengües de

2. Vegeu Hockett (1958) i Moreno Cabrera (2006).

3. Vegeu el prefaci de J. Schmitt-Jensen a Schmidely *et alii* (2001).

manera simultània. És el que es coneix per didàctica de l'aprenentatge simultani de llengües. Es tracta d'una metodologia que pot suposar un estalvi important de temps i d'esforç intel·lectual quan s'aplica a l'aprenentatge de llengües semblants (llengües d'una mateixa família lingüística). Cal tenir en compte que en principi els objectius d'aprenentatge perseguits amb aquests mètodes abasten únicament la comprensió escrita i en alguns casos també la comprensió oral.

Aquestes dues disciplines són a la base del que s'anomena *didàctica de la intercomprensió*, que amb el suport de les institucions europees ha experimentat un desenvolupament remarcable els darrers anys.⁴ Entre els projectes europeus d'intercomprensió més rellevants destaquem: EuroCom, Eurom4, Galatea-Galanet i IGLO.

3. EUROCOM

EuroCom és el nom d'un projecte europeu sobre intercomprensió, encapçalat des de la Universitat de Frankfurt pels professors H. G. Klein i T. D. Stegmann, que acull un nombre considerable d'investigadors, amb la finalitat compartida d'oferir als europeus que disposen d'un bon coneixement d'alguna llengua eslava, germànica o romànica un mètode intercomprensiu per poder accedir amb facilitat a les altres llengües de la mateixa família lingüística. L'objectiu del projecte EuroCom és potenciar el plurilingüisme per la via de les competències lingüístiques receptives (la competència lectora, en un primer moment) sense exigir un esforç complementari excessiu. I com a estratègia bàsica utilitza l'explotació cognoscitiva del parentiu existent entre les llengües d'una mateixa família o grup.

El projecte EuroCom s'està aplicant simultàniament a les tres grans famílies de llengües europees: EuroComRom per a les llengües romàniques, EuroComGer per a les germàniques i EuroComSlav per a les eslaves. En l'actualitat la branca més desenvolupada del projecte és la de les llengües romàniques. L'any 2001 es va publicar *Die sieben Siebe: Romanische Sprachen sofort lesen Können*, de H. G. Klein i T. D. Stegmann, el primer manual per a la intercomprensió de les llengües romàniques, pensat per a estudiants alemanys amb un bon coneixement del francès. En aquest cas, les llengües meta eren el català, l'espanyol, el francès, el portuguès i el romanès. Posteriorment, aquesta obra ha estat adaptada al romanès,⁵ a l'italià,⁶ al portuguès,⁷ al català,⁸ a l'anglès,⁹ al

4. Vegeu, per exemple, Kischel (2002).

5. Vegeu Reinheimer *et alii* (2001).

6. Vegeu Giudicetti *et alii* (2002).

7. Vegeu Göttsche *et alii* (2003).

8. Vegeu Clua *et alii* (2003).

9. Vegeu McCann *et alii* (2003).

polonès,¹⁰ i darrerament a l'espanyol.¹¹ En les darreres adaptacions també s'hi han afegit altres llengües com el gallec i l'occità.

Un aspecte que considerem remarcable de l'EuroComRom és que, a diferència dels altres projectes d'intercomprensió romànica, des d'un principi ha demostrat una ideologia plurilingüe i d'igualtat entre les llengües, en no centrar-se únicament en les llengües amb més parlants (castellà, francès, italià i portuguès). Des del punt de vista de la llengua catalana, aquest rebuig inicial de la ideologia oligoglòssica, en el sentit de Moreno Cabrera (2006), és molt important, ja que pot ser des d'un principi una llengua objecte de l'aprenentatge intercomprensiu europeu.

Quant a la metodologia, EuroCom parteix del principi que l'aprenentatge de les competències receptives de llengües és relativament fàcil, sempre que es tracti d'aprendre llengües que pertanyin a la mateixa família lingüística de la nostra o d'una altra que coneguem bé. Com a estratègia bàsica utilitza l'exploració cognitiva del parentiu existent entre les llengües del mateix grup.

A la base d'aquests mètodes intercomprensius sempre hi ha un treball a fons de lingüística comparada, d'anàlisi comparativa dels diferents nivells lingüístics (fonològic, morfològic, sintàctic, semàntic i ortogràfic) de les llengües que es tracta d'aprendre. Aquest treball permet sintetitzar les semblances i les diferències entre els grups lingüístics i facilitar-ne l'aprenentatge. En el cas de l'EuroComRom, aquesta anàlisi comparativa se sistematitza en set àmbits anomenats els set sedassos.

Així s'analitzen les semblances i les diferències lèxiques,

CAT	ES	FR	IT	POR	ROM
lluna	luna	lune	luna	lua	lună

les ortogràfiques, que permeten moltes vegades descobrir coincidències lèxiques que les grafies amaguen,

CAT	ES	FR	IT	POR	ROM
senyor	señor	seigneur	signore	senhor	senior

10. Vegeu Galinska-Inacio *et alii* (2004).

11. Vegeu Martín *et alii* (2005).

També hi ha un treball a fons de les correspondències fòniques,

<i>GRUP CONSONÀNTIC</i>	ES	FR	IT	POR	ROM	CAT
PL	lleno	plein	pieno	cheio	plin	ple
FL	flor	fleur	fiore	flor	floare	flor
CL	llave	clé, clef	chiave	chave	cheie	clau

Pel que fa a les similituds sintàctiques, s'aprofita l'avantatge que en totes les llengües romàniques els nou tipus d'oracions bàsiques són estructuralment idèntics. Podem parlar, doncs, d'estructures sintàctiques panromàniques. Qui és conscient d'aquest fet, pot apreciar immediatament que els coneixements sintàctics d'una sola llengua romànica el poden ajudar molt en la comprensió de totes les altres, per localitzar la posició dels articles, dels substantius, dels adjectius, dels verbs, de les conjuncions, etc. Per exemple, la conjunció copulativa del romanès és poc transparent des del punt de vista de les altres llengües romàniques, però si ens trobem amb estructures com les de (1) és fàcil de reconèixer-la.

(1)

- Diplomații **și** analistii occidentali apreciază că la summitul de la Praga...
- Estonia, Letonia, Lituania, Slovacia **și** Slovenia se numără printre țările...

Sobre la base d'aquest alt grau de paral·lelisme sintàctic, es poden aïllar bé les peculiaritats de determinades llengües i fer-les comprensibles amb breus indicacions. Vegeu a (2) un exemple de les clàusules de relatiu.

(2)

<i>es.</i>	El tren que va a París ha salido.	– El tren que veo ...
<i>fr.</i>	Le train qui va à Paris est parti.	– Le train que je vois ...
<i>it.</i>	Il treno che va a Parigi è partito.	– Il treno che vedo ...
<i>por.</i>	O comboio que vai (par)a Paris saiu.	– O comboio que vejo ...
<i>rom.</i>	Trenul care merge la Paris a plecat.	– Trenul pe care îl văd ...
<i>cat.</i>	El tren que va a París ha sortit.	– El tren que veig ...

També hi ha un treball de les estructures morfològiques bàsiques que permet posar-ne de relleu les principals coincidències. Com, per exemple, el fet

que la segona persona del singular de les llengües romàniques occidentals es marca en general amb *-s* i en les orientals amb *-i*.

Romània occidental	-s <i>fr.cat.es.por.</i>	<i>es.</i> hablas, ves, vienes <i>fr.</i> tu parles, tu vois, tu viens <i>por.</i> falas, vês, vens <i>cat.</i> parles, veus, véns
Romània oriental	-i <i>it. rom.</i>	<i>it.</i> parli, vedi, vieni <i>rom.</i> spui, vezi, vii

D'aquesta manera es facilita la comprensió de les estructures gramaticals. Atès que les unitats gramaticals són les que apareixen més sovint en els textos, el fet de poder-les reconèixer amb facilitat és molt útil i rendible per aprofundir en la comprensió lectora. A més a més, a diferència del que s'escau en els altres àmbits, també es treballen les característiques morfològiques idiosincràtiques, com per exemple la postposició de l'article o l'existència de cas morfològic en els noms del romanès.

(3) Exemple del romanès:

Rezultatul referendumului francez reprezintă un eşec pentru procesul.

- Resultat+ul (article determinat),
- referendum+ul (art. det.)+ui (cas genitiu)
- proces+ul (art. det.)

4. APLICACIONS A L'ENSENYAMENT DEL CATALÀ

Aquest tipus d'anàlisi comparativa en què es fonamenten els mètodes intercomprensius, adreçats a l'aprenentatge simultani de llengües, poden ser també molt útils per facilitar l'adquisició de competències receptives en una sola llengua. Per exemple, poden servir perquè els estudiants forans que vénen a estudiar a les universitats catalanes assoleixin en un període molt breu una capacitat receptiva bàsica que els permeti integrar-se en la vida acadèmica de les nostres universitats i seguir les classes en català.

A la UPF ho hem anat aplicant en un curs inicial de llengua catalana per a estudiants que s'han inscrit als ensenyaments de traducció i interpretació i que mai no han estudiat català. La majoria provenen de diverses zones de

la resta de l'estat espanyol (majoritàriament d'Aragó, del País Basc, de Galícia...), però també hi ha un grup considerable d'estrangers amb un bon domini del castellà. Acadèmicament, el català és per a aquests estudiants una tercera llengua estrangera (o llengua de partida de la traducció). Els resultats han estat en general molt bons i amb dos mesos poden seguir perfectament les assignatures que s'imparteixen en català i començar a traduir textos catalans.

Es tracta d'una anàlisi comparativa que permet elaborar materials i eines perquè els aprenents puguin copsar ràpidament les principals diferències entre el castellà i el català i perquè en molts casos aprenguin a fer les deduccions necessàries per reconèixer en una emissió catalana la corresponent espanyola i, per tant, n'entenguin el sentit.

En un primer moment, hom treballa **aspectes ortogràfics**, p. ex. les grafies particulars del català en relació amb la resta de llengües romàniques: ll, ç, ny, ig, ix...

Posteriorment es treballen **processos fonològics** (sincrònics o diacrònics) divergents entre les dues llengües que poden dificultar el reconeixement d'unitats lèxiques del català:

- l'elisió de nasal *n* en situació final de mot: pa(pans)/*pan*, contribució (contribucions)/*contribución*, camió(camions)/*camión*;
- pèrdua del marcadore de classe nominal (o de gènere masculí) *o* en català: alt/*alto*, mà/*mano*, vi/*vino*;
- manca del procés de diftongació que en l'evolució del castellà ha originat els diftongs *ue*, *ie*: port/*puerto*, porta/*puerta*, dormo/*duermo*, mel/*miel*, pedra/*pedra*, festa/*fiesta*;
- ensordiment final d'obstruents *b-d-g* → *p-t-k* en català: llop (lloba)/*lobo*, cansat (cansada)/*cansado*, cec (cega)/*ciego*.

I, finalment, també es tracten aspectes **morfològics**, per exemple:

- el caràcter asil·làbic de la majoria de clítics del català, que n'explica la gran variació formal per la necessitat d'inserir vocals epentètiques o de suport quan la combinació clíctic+hoste produeix una estructura sil·làbica mal formada.

em pregunto
 m'he preguntat
 va preguntar-me
 pregunta'm

- els elements particulars de la morfologia verbal catalana: les formes del passat perifràstic, que inicialment se solen confondre amb el futur perifràstic del castellà: vam estudiar/*vamos a estudiar*.

Amb aquest tipus d'estratègia hem pogut constatar que l'adquisició de competències receptives inicials avança molt més ràpidament.

ESTEVE CLUA
Universitat Pompeu Fabra

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BASTARDAS 2005: Albert Bastardas, *Cap a una sostenibilitat lingüística*, Barcelona, CETC, Angle Editorial.
- CLUA 2006: Esteve Clua, «La intercomprensió romànica: una via cap al plurilingüisme» dins Elisenda Bernal / Janet Decesaris (ed.), *Palabra por palabra. Estudios ofrecidos a Paz Battaner*, Barcelona, IULA, UPF.
- CLUA *et alii* 2003: Esteve Clua / Pilar Estelrich / Horst G. Klein / Tilbert D. Stegmann, *EuroComRom - Els set sedassos. Aprender a llegir les llengües romàniques simultàniament*, Aachen, Shaker.
- DE SWAAN 2001: Abram De Swaan, *Words of the World*, Cambridge, Polity Press.
- ECO 1993: Umberto Eco, *La ricerca della lingua perfetta*, Roma, Laterza.
- GALINSKA-INACIO *et alii* 2004: Iwona Galinska-Inacio / Anna Randak / Horst G. Klein / Tilbert D. Stegmann, *EuroComRom: Siedem filtrów: Jak od razu czytać teksty w językach romańskich*, Aachen, Shaker.
- GIUDICETTI *et alii* 2002: Gian P. Giudicetti / Constantino C. M. Maeder / Horst G. Klein / Tilbert D. Stegmann, *EuroComRom – I sette setacci: Impara a leggere le lingue romanze*, Aachen, Shaker.
- GÖTTSCHE *et alii* 2003: Katja Göttische / Elke Da Silva / Horst G. Klein / Tilbert D. Stegmann, *EuroComRom – Os sete passadores. Saber ler todas as línguas românicas já*, Aachen, Shaker.
- HOCKETT 1958: Charles F. Hockett, *A course in modern linguistics*. Nova York, The Macmillan Company [versió citada de E. Gregores i J. A. Suárez: *Curso de Lingüística Moderna*, Buenos Aires, EUDEBA, 1972].
- KISCHEL 2002: Gerhard Kischel, *EuroCom – Mehrsprachiges Europa durch Intercomprehension in Sprachfamilien. Tagungsband des internationalen Fachkongresses zum Europäischen Jahr der Sprachen 2001. Hagen, 9-10 November 2001*, Aachen, Shaker.
- KLEIN 2000: Horst G. Klein / Tilbert D. Stegmann, *EuroComRom - Die sieben Siebe: Romanische Sprachen sofort lesen Können*, Aachen, Shaker.
- MCCANN *et alii* 2003: William J. McCann / Horst G. Klein / Tilbert D. Stegmann, *EuroComRom - The seven sieves: How to read all the Romance languages right away*, Aachen, Shaker.
- MARTÍN *et alii* 2005: Ernesto Martín / Esteve Clua / Horst G. Klein / Tilbert D. Stegmann, *EuroComRom – Los siete tamices. Un fácil aprendizaje de la lectura en todas las lenguas románicas*, Aachen, Shaker.
- MEISSNER *et alii* 2004: Franz Joseph Meissner / Claude Meissner / Horst G. Klein / Tilbert D. Stegmann, *EuroComRom - Les sept tamis: lire les langues romanes dès le départ; avec une esquisse de la didactique de l'eurocompréhension*, Aachen, Shaker.

- MORENO CABRERA 2006: Juan Carlos Moreno Cabrera, *De Babel a Pentecostés. Manifiesto plurilingüista*, Barcelona, Horsori.
- REINHEIMER *et alii* 2001: Sanda Reinheimer / Horst G. Klein / Tilbert D. Stegmann, *Euro-ComRom - Șapte Site: Să citim și să înțelegem simultan limbile române*, Bucarest, Ed. Cavallioti.
- SCHMIDELY *et alii* 2001: J. Schmidely / M. Alvar Ezquerro / C. Hernández González, *De una a cuatro lenguas. Intercomprensión románica: del español al portugués, al italiano y al francés*, Madrid, Arco.
- TRIM *et alii* 2001: John L. Trim / Brian North / Daniel Coste, *Un cadre européen commun de référence pour les langues: apprendre, enseigner, évaluer*, Paris, Didier.

EuroCom: www.eurocomprehension.info.

Galanet: www.galanet.be; <http://galanet.free.fr>.

IGLO project: www.hum.uit.no/a/svenonius/lingua/index.html